

Dar långez: zait zo setza di patàttn

Dar snea iz ormài zorgànt un in di bisan hefta à zo spitzra daz vrisch grass, di radikkn hevan à zo khemma alt, di vaichn vo muasesch soin voll pitt baize roasan boda darnà bartn khemmen khorn un gevèzzt von vögln ka herbest. Di lusérnar in disa zait hevan à zo giana in di èkhar von patàttn. Dise djar hàmsa àgeheft vângante di earde züntrest in akhar zo vüarase zöbrest pittnar tschovér. Darnà hàmsa gefluaget in akhar pittnar zappa. Boróatet in akhar hattma àgeheft zo setza di patàttn, di baihar pinn budàil hãm gemacht an bal un di khindar hãm någesetzt di patàttn, dise soin khent gelekk ungefàhr zbuantzekh/vünfunzbuantzekh zentimetre ummana vodar àndar, un di baihar hãmse untargedekht pittar earde. Verte zo setza di èkhar, ungefàhr zboa bochan darnà hevanda à zo spitzra di earst patàttn, un balsa soin alle

gespitzart dar akhar khint gedjetet, ditza helft zo nemma auz daz znicht grass. A baila spetar balda di patàtt iz a pizzle gröazar khintar gètt a migele saltz un khemmen augezoget. Auz pa ludjo di patàtt macht di roasan: in disa zait iz destrar azta di patàttn mang vängen an par an beata, tipo di peronospora odar àndre sbemm von löapar. Verte zo machan di roasan, di patàtt vánk à zo kreschra untar earde un 'z grass attoabar heft à laise laise zo dèrra. Dar månat vo bimmat iz di zait zo lesa di patàttn. Inar bötta in ünsar lânt di èkhar hãm àgeheft nidar atti krötz un soin gerifft fin obar 'z lânt. Zo maga hãm dise èkhar di laüt hãm augemacht pan bintar an hauf maurn pitt khnott, boma mage seng no haüt; haüt zo tage soinda gestànt lai biane èkhar nãm in lânt.

Pittn patàttn da in lânt vo Lusérn makma machan ettlane guate sachandar azpe di njökkn odar da patàtana korschéntz, zoa nèt zo reda vodar patàtana pult, bode i gloabe iz daz sèll boda di lusérnar hãm mearar gearn. Disa makmase èzzan pitt vil sachandar zo lega darzuar: sbemm, lugànega, goulasch un gebillt. Vor mi daz peste steat a snit patàtana pult pittnar trippbürst gepratet atti glüat. 'Z izta o zo khöda ke nãm in èkhar von patàttn soinda hërta khent gesetzt khabaz o, boda ka herbest soin khent nidar gestoazt zo macha 'z kraut, un ditza o drinn pitt trippn von sboi un àndarz, vil lusérnar hãmz gèzzt nã dar patàtana pult. Berdase nia hatt provàrt iz zait azen èzz a snitt patàtana pult, umbróm dar hümbel steat sèmm! Magàre pitt a guatz tètze boi.

Michele Neff

A letzez djar

Balda no iz gest moi nona, auz pan abas, pinnese hërta gânt zo venna un a par a bötta, balse iz gest guat, hattzemar kontàrt vo balse iz gest djung un bazzar iz vürkhent in lem. Si hattmar hërta khött ke 'z lem da in lânt iz nèt gest dèstar, 'z izta gest bintsche arbat un di laüt hãm vürgemochtzang bisa hãm gemak. Soi tatta, moi bisnono, zoa zo gebinna eppaz hatt gemocht gian auz pa kampigindar, zo lesa au aisan, plaimarmarn, ràmo un granàtt. An tage izzar gânt zo süacha inn in Vesan un hatt gevuntet a granàtt. Baldarse iz gest nã abezovazza, disa iz

skopiàrt un er iz gesprunk par ardja. Di tschélln boda soin gest sèmm pitt imen hãm gemak tüan nicht, dar månn iz gest a toat. Alóra, alle disperàrt, hàmsen lai getrakk in lânt, inngemudlt in a laila. Gerifft da, alle di laüt soin geloft 'z sega, fra dise izta gest moi bisnona o. Gäulante, hattze gevorst azzar hettatn gelatt seng vor da lest bötta soin månn, ma sa hãmse nèt gelatt, umbróm dar iz gest asó rovinàrt ke si berat darstànt un hettaten njãnka darkhennt. Ditza iz vürkhent atz 11 von ludjo von djar 1937 un moi nona hatt apéna gehatt 6 djar, un asó khlumma hàmsar àgelekk

Anna N. N.

Istituto Cimbri
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbri.it

Nèt lai coronavirus

Di Bèltorganitzatzióng vodar gesünthait, boda hatt soin sètz a Djinévra, lekk au alle djar a statistik von beata boda machan di meararstn toatn in da gântz bèlt. Vor 'z djar 2019, in platz nummar **zene** venntma di tuberkolòsi: 'z soinda gestorbet umme di **1,3 mildjü** laüt, quàse alle in di armen lentar vodar bèlt, boda hãm kartza bintsche medisin un vatschin. Dar mödrar nummar **noüne**, seànka az nèt iz a beata, iz nèt mindar perikolósat: umme di **1,4 mildjü** laüt hãm vorlört 'z lem in an unfall afti beng un autopànen. Allz ummaz, niamat khemmaten nia in sint zo vietàra di aute, un iz sichar djüst asó (seànka azta nützanse a pizzle mindar un gian a pizzle lesegar beratz sichar nèt gevelt). Dar nummar **achte** vodar lista iz dar diabète, boda tötet **1,6 mildjü** laüt atz djar, disa bötta di meararstn in di raichan lentar, boma èzzt kartza vil fètt un gesüazega. In platz nummar **sibane** - nèt zo gloabada, ma bar - venntma di skidar, boda macht alle djar opp un zuar **1,9 mildjü** toatn, di meararstn bidar in Afrika un Asia, boda vil laüt hãm khummaz saubarz bazzar zo trinkha. Nummar **sèkse**: dar krèps von palmü pitt schiar **1,7 mildjü** toatn, di meararstn roachar. Ania glaz boazt ke roachan iz letz vor di lünger, 'z izta sinamài geschribet afti pèkkla zigàrètt pitt alladarhànt schàulane foto zo machaz no hōatrar, ma di laüt khoavense allz ummaz. Nummar **vünve**: Alzheimer un demètz: zo khödaz djüst, vo disan beata stèrbetma nèt, ma in lest stèpf darkränkhtma dèstar von stèchan odar vo àndre infetzióngen boda khostn 'z lem quàse att **zboa** mildjü laüt. Nummar **viare**: BPCO (broncopneumopatia cronica ostruttiva), a beata von palmü boda khint, disar o, von geróacha, ma von letz air in di groazan statn o: in kau von an djar soinda gestorbet umme di **drai mildjü** laüt. Nummar **drai**: di

beata von atnbenz azpi 'z gevüst, dar matà un di stèchan. Sa machan alle djar umme di **3,2 mildjü** toatn. In **zboate** platz vennbar in hirnstroach odar ictus: 'z stèrmda alle djar schiar **6,8 mildjü** laüt. Un an lestn, in earst platz: di beata von hèrtz - arteriosklerosi, infàrkt un asó vür - pitt mearar baz **9 mildjü** toatn. No a bötta, a groazar toal vo disan soin gest roachar odar kartza voazt. Azma gloabet in statistike, von coronavirus soinda gestorbet, von kristmànat 2019 fin atz 29 vo madjo 2020, genau **362.391** laüt: schiar **2,6 mildjü** laüt soin bidar khent gesunt. Vorstèatme nèt letz: a mentsch iz nèt a nummar, a lem boda darlèscht iz hërta eppaz trauregez un ania glaz lem varlèrt un geat geschützt. Haltante kunt, però, ke att disa bèlt saibar mearar baz **7 mildjårde un 802 mildjü** (ania gladar sekóndo boda vorgeat, soinz drai laüt mearar!), khödote ke di mentschhait bart bol nèt auzstèrm, ne von coronavirus, ne vo a par an àndarn beata.

Paolo

Dar schraibar Miguel de Cervantes

Vor 404 djar, atz 22 von abrél 1616, izta gestorbet ummandar von brevarstn un bichtegarstn schraibar vodar Európa von XVI sèkolo, dar Miguel de Cervantes. Alle khennbar gesichart ummana von pestn stòrdje bodar hatt geschribet, da sèll von *Don Chisciotte*. Ma sebar est eppaz mearar von lem von disan bravatn schraibar. Dar Miguel de Cervantes Saaverda iz gebortet 'z djar 1547, atz 29 von herbestmànat, in a statt gehozt Alcalá de Henares, in Spånja. 'Z iz gest dar viarte vo simm sünn, un soi familija zo leba hatt gemocht raizan vil, un vor ditza, hattar gelebet in ettlane statn azpe Madrid, Valladolid un Siviglia o. Dar Cervantes hatt gelebet in di zait boda in Spånja khinnt gehozt *Siglo de Oro*, dar djarhundart von gold, ke 'z iz gest di zait boda iz khent lai dōpo dar entdeckung vodar Amèrika. In soi lem dar schraibar hatt nèt lai geschribet libardar un stòrdje, ma dar hatt o vil gearbatet. Dar iz gest in ettlane plètz, nèt lai in Spånja, ma auz vo soinar natzióng o. Defàtti, vor a zait, dar Cervantes iz gest in Beleschlànt o, bodar hatt gearbatet vor an kardinàl a Roma. Ma mage khön ke soi lem iz nèt gest pròpio a stillegez lèm, defàtti dar schraibar izzese arruolàrt o in di Lega Santa un hatt gekhempft kontro in Türk a Lepanto, un sèmm hattaren getànt bea. Dōpo daz sèll gekhèmpfa, dar Cervantes hatt nemèar gemak nützan in tschenkn arm. Vor dar hatt bidar gemak khearn bodrüm da huam, di bark bodar drauzgest, di *Sol*, iz khent darbischt von piràtn un er iz khent gevüart un inngespèrrt in di statt vo Algeri. 'Z djar 1580 hattarz dartànt zo kheara bodrüm in soi lânt. Haüt alle khennen in Miguel de Cervantes vor soin libar, dar *Don Chisciotte della Mancía*: a stòrdja boda redet von an khlumman nobile boda, dopo azzar hatt gelest an hauf libardar kavalleréski, khint narrat un heft à zo giana ummar atz soi rössle gloabante 'z soina an raitar boda mocht schützan di debn un khempfan di znicht. Dar Cervantes, però, hatt nèt lai geschribet disan libar ma vil àndre o, boda laider soin nèt vil gekhennt. Dar schraibar hatt o geschribet novèlle azpe di *Novelas ejemplares*, un àndre libardar boda soin gântz àndarz baz dar *Don Chisciotte*, azpe soi lest libar, boda hoazt *Le peripezie di Persile e Sigismonda*. Dar Miguel de Cervantes iz gestorbet 'z djar 1616 un iz khent bogràbet a Madrid. Haüt mochpar gian vürsnes zo gedenkha un zo macha studjarn ka schual disan bichtege schraibar, boda iz gest ummandar von brevarstn vodar gântz Európa.

E.v.K.